

Kimen til en bæredygtig skole

Skolen og pædagogikken spiller en vigtig rolle for bæredygtig udvikling, men opgaven rækker videre end til at lære eleverne at spare på vandet og tage cyklen. Det er et dannelsesprojekt, der kan præge fremtidige generationers måde at handle på i forhold til - miljø, økonomi, kultur og samfund.

* Når politikere ikke ved, hvad de skal stille op med et problem, pålægger de skolen at løse det. Det er den kyniske forklaring på, at Education for Sustainable Development (ESD) er kommet på den internationale dagsorden, blandt andet i form af et specielt FN-tiår for ESD fra 2005 til 2014. En ufarlig og gratis omgang for verdens politikere, hevet frem i 11. time på verdensstopmødet i Johannesburg i 2002 af politikere. Giv skolen ansvaret – en bekvem løsning på et ubekvemt problem.

Men er det ikke dybt naivt at kaste bolden over til skolen? Hvad kan skolen gøre, når emnet er så vidtfavnende som den globale opvarmning? "Skolen har helt afgjort en rolle at spille i forhold til at skabe en bæredygtig udvikling. Ikke fordi skolen har et medansvar for problemerne og skal være med til at løse dem på kort sigt hverken lokalt, regionalt eller globalt. På langt sigt handler det om, hvordan borgerne forholder sig til udviklingen. Det bør indgå i den almene dannelse," siger professor Bjarne Bruun Jensen, der leder forskningsprogrammet om miljø og sundhedspædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Hvis ESD for alvor slår igennem, er det hverken gratis eller ufarligt. Det er derimod et politisk dannelsesprojekt, der vil have konsekvenser både for verdens skolesystemer og for fordelingen af den politiske magt, lyder det fra Bjarne Bruun Jensen. Han bakkes op af professor Karsten Schnack, der blandt andet forsker i miljøundervisning i et demokratisk perspektiv:

"Det er skolens opgave at danne politiske mennesker, der kan tænke på en kvalificeret måde, og som kan og vil tage del i de demokratiske processer. Og der er næppe tvivl om, at problemkomplekset om bæredygtig udvikling er på dagsordenen i dag og vil være centralt fremover," siger han.

ESD dækker over en radikalt anderledes måde at tænke over både miljøproblemer og samfundet på i et større perspektiv, som, hvis den kommer ind under huden på fremtidige generationer, vil have store samfundsmæssige konsekvenser, mener Karsten Schnack. "Det vil ikke gå stille af, hvis det lykkes at omjustere befolkningens måde at tænke på, så den går mere i retning af bæredygtig udvikling, frem for at vi alle skal tænke som forbrugere eller nogle af de andre tankegange, der dominerer i dag. Det vil være revolutionerende på mange måder."

ET KONFLIKTFYLDT BEGREB

Man behøver ikke lytte til de to forskere i mange minutter for at indse, at ESD er mere end tidligere tiders informationskampagner, der skulle få skoleeleverne – og alle os andre – til at spare på det ene og det andet og i øvrigt lade være at hælde kemi i vandet. Det enstrengede fokus på adfærdsændringer er afløst af et vidtrækkende og komplekst perspektiv på miljø som

"Det spørgsmål, Lomborg altid stiller, er: Hvor meget miljø kan vi få for pengene? Man kunne lige så godt placere sig i en af de andre bobler og for eksempel spørge: Hvor meget økonomi kan vi få for miljøet?"

et samfundsproblem, der kræver samfundsmæssig tænkning og handling.

Tænkningen går tilbage til FN's rapport fra 1987 'Our Common Future', den såkaldte Brundtland-rapport, hvor bæredygtig udvikling blev formuleret som "development that meets →

the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs."

I en nøddeskal: Vi er nødt til, i det menneskelige fællesskab, at gøre op med os selv, hvilke af vore behov vi kan tillade os at opfylde her og nu i lyset af de behov, vores efterkommere vil have. Denne formulering af begrebet bæredygtig udvikling slår bro imellem en konserverende tankegang, der først og fremmest vil beskytte naturen mod omfattende menneskelig indgriben og en økonomisk udviklingstænkning, der vil løse miljøproblemerne ved at udvikle ny teknologi og viden.

"Bæredygtighed signalerer et mål, man kan nå hen til. Udvikling signalerer en uafsluttet proces. Bæredygtig udvikling forener to grundlæggende forskellige og konkurrerende ideologier, men det er langt hen ad vejen en overfladisk enhed, og vægten kan lægges forskellige steder," siger Karsten Schnack.

Med ESD tages disse endnu uafgjorte ideologiske konflikter og dilemmaer med ind i undervisningen. Dermed bliver ESD noget meget andet end undervisning i natur og økologi. Miljøproblemer bliver set som samfundsproblemer, og politiske interessekonflikter bliver et uomgængeligt vilkår, som undervisningen må inddrage.

GRØNNE DOLLAR

Konflikterne opstår ikke kun mellem forskellige politiske ideologier, men også mellem forskellige perspektiver: miljø, økonomi, kultur og det sociale. Det samme problem kan tage sig meget forskelligt ud, afhængigt af hvilket perspektiv man anlægger. Man kan stille sig i den ene eller den anden boble og betragte

"Handlekompetence er et dannelsesideal, der går ud på, at den næste generation ikke får lov til at udvikle sig til idioter."

verden. Som eksempel bruger Bjarne Bruun Jensen den danske politolog Bjørn Lomborg, der har opnået verdensberømmelse som "the sceptical environmentalist", der argumenterer for, at miljøproblemerne ikke fortjener den megen opmærksomhed, de er genstand for.

"Det spørgsmål, Lomborg altid stiller, er: Hvor meget miljø kan vi få for pengene? Han har placeret sig i den boble, der hedder økonomi, og ud fra den vil han så finde ud af, hvordan man bedst muligt ordner de andre. Man kunne lige så godt placere sig i en af de andre bobler og for eksempel spørge: Hvor meget økonomi kan vi få for miljøet? Det er et væsentligt indhold i ESD at få præsenteret grundlæggende forskellige syn på, hvad bæredygtig udvikling er, og hvordan verdens udvikling kan være."

Et eksempel på en undervisningsmetode, der kan give eleverne denne forståelse, er at arbejde med skolen som et

system, hvor undervisning er en vigtig brik, men hvor der også må tages andre hensyn til for eksempel den omgivende natur og forurening, arbejdsmiljø, lærernes vilkår og samfundets interesser. "Hvordan skal skolen se ud, hvis den skal være bæredygtig?" kunne være et spørgsmål, som eleverne arbejdede med.

HANDLEKOMPETENCE SOM DANNESESIDEAL

I forskningsprogrammet er man netop nu i gang med et udviklingsarbejde for det danske undervisningsministerium, hvor forskerne vil forsøge at beskrive, hvilken type undervisningsindhold der egner sig til ESD. Et centralt begreb, som både Bjarne Bruun Jensen og Karsten Schnack har været med til at sætte på dagsordenen i den internationale forskningsverden, er her handlekompetence. Det er ifølge dem begge en uundværlig brik i ESD. Deres pointe er ikke, at eleverne skal udstyres med bestemte holdninger til miljøspørgsmål, eller at undervisningen har som mål at løse konkrete miljøproblemer. Skolen skal ikke være moraliserende. Den skal derimod lære eleverne at handle i forhold til autentiske problemer, "fordi vi har en ide om, at det fører til en kvalitativt anderledes læring og kompetenceudvikling," forklarer Bjarne Bruun Jensen.

At begrebet handlekompetence er normativt, lægger Karsten Schnack til gengæld ikke skjul på: "For mig er handlekompetence først og fremmest et dannelsesideal, som er nært beslægtet med politisk dannelse. Idealet er at blive et politisk menneske, der sætter sig ind i og forholder sig til fællesskabets anliggender. Ordet idiot i den oprindelige græske betydning er et privatmenneske, der er sig selv nok og kun interesserer sig for egne anliggender. Handlekompetence er et dannelsesideal, der går ud på, at den næste generation ikke får lov til at udvikle sig til idioter."

INDIVIDUALISERING ELLER FÆLLESSKAB?

Kodeordene for undervisning med handlekompetence for øje er ifølge Bjarne Bruun Jensen:

- > handling, naturligvis, fordi eleverne ikke kun skal diskutere problemerne, men også forsøge at gøre noget ved dem,
- > deltagelse, fordi en kvalificeret dialog mellem lærer og elever fører til motivation og kompetenceudvikling, og
- > samarbejde, fordi problemstillingerne overskrider skolens grænser. Et samarbejde for eksempel med det omgivende lokalsamfund vil stille eleverne over for nye typer spørgsmål, som de må forholde sig til.

Den slags målsætninger for undervisningen hører man sjældent i disse PISA-tider, hvor faglighed i betydningen elevernes individuelle tilegnelse af grundlæggende færdigheder inden for literacy, matematik og problemløsning står øverst på den politiske dagsorden. Hverken Bjarne Bruun Jensen eller Karsten Schnack ser en nødvendig modsætning mellem faglighed på den

ene side og undervisningsformer orienteret mod samarbejde og fællesskab på den anden side.

Til gengæld ser de en konflikt i forhold til en aktual tendens til mere individualiseret undervisning i store dele af den vestlige verden. Individualisering af undervisningen betyder, at der bliver lagt mindre vægt på, at eleverne gør sig erfaringer med at være deltagere i fællesskaber. Tendensen påvises blandt andet i en nyligt publiceret artikel i *Scandinavian Journal of Educational Research*, som Karsten Schnack er medforfatter til.

DEN INTERNATIONALE UDFORDRING

Man kan dog også hævde, at det uanset aktuelle reformtendenser og ideologiske kæpheste ikke er skolesystemerne i mange vestlige lande, der får de største problemer med at leve op til forestillingerne i ESD. I disse lande lægger man typisk større vægt på dannelse og på arbejdet med deltagerorienterede former for pædagogik i skolerne. I mange 3. verdenslande er skolesystemerne langt mere fokuseret på training, altså individuel indøvelse af viden som tabeller og remser.

Når forskere fra DPU har samarbejde om ESD med et land som Zimbabwe, har det vist sig, at ESD-arbejdet må placeres i klubber efter skoletid, selv når projektet går ud på, at eleverne udveksler erfaringer med danske elever om aktiviteter, som de danske elever naturligt har gennemført som led i undervisningen i løbet af skoledagen. Hertil kommer det stærke demokratiske

islæt, som ikke nødvendigvis harmonerer med ideologien i de nationale politiske systemer mange steder rundt omkring i verden. Kort sagt stiller ESD spørgsmålstejn ved den måde skolesystemerne er indrettet på i mange lande.

Det har dog ikke stået i vejen for, at arbejdet med ESD og begrebet om handlekompetence har virket inspirerende i lande med meget anderledes skolesystemer og politiske systemer end i et land som Danmark. "I nogle af de lande, vi har arbejdet med i Østen, har der været stor interesse for at bruge disse begreber, netop fordi man har kunnet bruge dem som løftestang til at tale om demokrati i skolen. Men det er klart, at begreberne undergår transformationer, hver gang de tages ind i en anden kontekst. Det viser vores erfaringer både i Europa, Afrika og Asien," siger Bjarne Bruun Jensen. Det er et forskningsområde, som han og kollegerne vil prioritere højt i de kommende år og derved bidrage til, at ESD bliver en ægte global omstilling af verdens uddannelsessystemer og måske kimen til en tankemæssig revolution. ■

Af Torben Clausen
toc@dpu.dk

TRE SKRIDT MOD EN BÆREDYGTIG UDVIKLING

Når de internationale politiske anstrengelser inden for miljø og klima i dag går i retning af uddannelse for bæredygtig udvikling, eller ESD, skyldes det især tre milepæle:

- > FN-rapporten 'Our Common Future', den såkaldte Brundtland-rapport fra 1987, satte begrebet bæredygtig udvikling på den internationale dagsorden og havde held til at forene en konserverende tankegang med en mere udviklingsorienteret tænkning.
- > Rio-konferencen i 1992, hvor det lokale arbejde med bæredygtig udvikling blev sat i højsædet i form af den såkaldte Agenda 21. Dermed søgte man at gøre bæredygtig udvikling til et bredt folkeligt forankret tema.
- > Johannesburg-topmødet i 2002, hvor Education for Sustainable Development og skolernes ansvar blev sat på dagsordenen sammen med tiåret for bæredygtig udvikling, til dels fordi det lokale arbejde med Agenda 21 ikke havde fremvist de resultater, man havde håbet på ti år tidligere i Rio.

Kilde: <http://portal.unesco.org/education/en>

BJARNE BRUUN JENSEN

Professor på Institut på Curriculumforskning på Danmarks Pædagogiske Universitet, hvor han leder forskningsprogrammet for miljø- og sundhedspædagogik. Forsker blandt andet i handlekompetencer i miljø- og sundhedspædagogik. Redaktør af bogen 'Den ulige sundhed – en opgave for skolen?', som netop er udkommet på Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

WWW | www.dpu.dk/om/bjbj

KARSTEN SCHNACK

Professor på Institut for Curriculumforskning på Danmarks Pædagogiske Universitet og tilknyttet forskningsprogrammet for miljø- og sundhedspædagogik. Blandt hans primære forskningsinteresser er didaktik og dannelsese teori, miljøundervisning og uddannelse for en bæredygtig udvikling.

WWW | www.dpu.dk/om/schnack